विद्यालय व्यवस्थापन समिति गठन प्रक्रियाले शैक्षिक गुणस्तरमा पारेको प्रभाव

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय शिक्षा योजना तथा
व्यवस्थापन विभाग स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वर्षको
आवश्यकता पूरा गर्नका लागि तयार पारिएको

शोधपत्र

शोधकर्ता

ठाकुर बहादुर राउत

क्याम्पस क्रमाङ्क : ७९/०६३

परीक्षा रोल नं.: २४०००५४/०६५

त्रि.वि.वि. दर्ता नं. : २८३२-८९

सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस

भरतपुर, चितवन

२०७६

शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग

सिफारिस-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र संकाय, शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग स्नातकोत्तर तह एम्. एड्. दोस्रो वर्षको आवश्यकता पुरा गर्नका निमित्त शोधकर्ता छात्र ठाकुर बहादुर राउतले **विद्यालय व्यवस्थापन समिति गठन प्रक्रियाले शैक्षिक गुणस्तरमा पारेको प्रभाव** विषयक शोधपत्र मेरो प्रत्यक्ष निर्देशनमा तयार पारिएको हुनाले आवश्यक मूल्याङ्कनको निमित्त सिफारिस गर्दछु ।

....

सह. प्रा. कुवेरनाथ शर्मा

(शोध निर्देशक)

शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग

सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस

भरतपुर, चितवन

मिति : २०७६।०३।२५

(10 July,2019)

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा आफ्नो अमूल्य सहयोग तथा सुझाव, सल्लाह प्रदान गर्नुहुने शोध निर्देशक तथा यस सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभागका विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु सह.प्रा. कुवेरनाथ शर्माज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । साथै आदरणीय गुरु उप.प्रा. देनप्रसाद लामिछानेज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयारी गर्ने क्रममा आवश्यक सूचना तथा तथ्यांकहरु र सुझावहरु उपलब्ध गराई सहयोग गर्नुहुने सम्बन्धित विद्यालयका शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी एवम् शिक्षाप्रेमी व्यक्तिहरुप्रति आभार व्यक्तगर्दै अमूल्य सहयोगका लागि धन्यवाद दिन चाहान्छु । अन्त्यमा यो शोधपत्रलाई कम्प्युटर टाइप गरी सहयोग पुऱ्याउनुहुने शालिक सापकोटाप्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्न चाहान्छु । यो शोधपत्र यस विषयसँग सम्बन्धित सबै व्यक्तिहरुका लागि उपयोगी हुनेछ भन्ने कुरामा विश्वास लिएको छु ।

ठाकुर बहादुर राउत

शोधसार

प्रस्तुत ***विद्यालय व्यवस्थापन समितिको गठन प्रक्रियाले शैक्षिक गुणस्तरमा परेको प्रभाव*** *शीर्षकमा तयार गरिएको शोधपत्रलाई विद्यालय व्यवस्थापन समितिको गठन प्रक्रियाले शैक्षिक गुणस्तरमा पारेको प्रभाव पहिचान गर्नु , विद्यालय व्यवस्थापन समितिको गठन प्रक्रियाले शैक्षिक गुणस्तरमा पारेको प्रभावमा सरोकारवालाहरुको भूमिका खोजी गर्नु, विद्यालय व्यवस्थापन समितिले ल्याएका परिवर्तनहरु पत्ता लगाउनु, शैक्षिक गुणस्तरका निम्ति विद्यालय व्यवस्थापन समितिको गठन प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउने उपायहरु सुझाउनु जस्ता उद्देश्यमा केन्द्रित गरिएको छ ।*

एल्टन मायो र पार्कर फलेटको मानव व्यवस्थापनको सिद्धान्तलाई आधार मानेर गरिएको प्रस्तुत शोधपत्र गुणात्मक ढाँचाको रहेको छ । यो अध्ययन विशेष गरी यसलाई गुणात्मक ढाँचामा आधारित भएर विवरणात्मक तवरबाट व्याख्या एवम् विश्लेषण गरिएको छ । शोधपत्र तयारीका क्रममा चितवन जिल्ला भरतपुर महानगरपालिका अन्तर्गतका सामुदायिक विद्यालय मध्येबाट ४ वटा विद्यालयहरुलाई आधार बनाइएको छ । जसमध्ये श्री आदिकवि भानुभक्त मा.वि., श्री मा.वि. कैलाशनगर, श्री श्रीपुर मा.वि. र श्री लक्ष्मी मा.वि. लंकुलाई उद्देश्यपूर्ण विधिका आधारमा छनोट गरिएको छ । छनोटमा परेका विद्यालयमा सम्भावना रहित नमुना छनोट विधिका आधारमा शिक्षक, प्रधानाध्यापक, अभिभावक, विद्यालय निरीक्षक र विद्यार्थी समेत गरी जम्मा ४१ जनालाई अध्ययनको जनसंख्याको रुपमा छनोट गरिएको छ ।

विद्यालय व्यवस्थापन समतिको गठन गर्दा शिक्षा नियमावली अनुसार नै भएको पाइयो । विद्यार्थीलाई घोकाउने र कण्ठ गराउने तवरबाट नभई उनीहरुका भावना अनुसार अध्यापन गर्न आवश्यक छ भन्ने तर्फ वर्तमान विद्यालय व्यवस्थापन समिति प्रयासरत रहेको भन्ने उत्तरहरु छनोटमा परेका ३ वटा विद्यालयका प्र.अ.बाट जानकारी

प्राप्त भएको थियो । विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समितिको गठन प्रक्रियालाई थप प्रभावकारी बनाउन आवश्यक रहेको पाइयो । जसका लागि छलफल तथा अन्तरक्रियालाई प्रभावकारी बनाउनु पर्ने, विद्यालयमा स्थानीय व्यक्तित्वहरुलाइ सम्मान तथा प्रोत्साहन गर्नु पर्ने, अभिभावकमा जनचेतना जगाउने जस्ता विविध क्रियाकलापका माध्यमबाट अभिभावक तथा स्थानीय व्यक्तित्वहरुलाई विद्यालयप्रति अपनत्वको भावना सृजना गर्न सकेका खण्डमा भोलिका दिनमा विद्यालय व्यवस्थापन समितिको गठन प्रक्रिया थप प्रभावकारी हुनुका साथै विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा सक्षम व्यक्तित्व भित्रिन पुगि विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर वृद्धिमा समेत थप सहयोग पुग्नसक्ने निष्कर्ष प्रस्तुत गरिएको छ ।

विषय सूची

परिच्छेद एक

परिचय १-११

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि 1

१.२ समस्याको कथन 7

१.३ अध्ययनको औचित्य 8

१.४.अध्ययनको उद्देश्य १०

१.५ अनुसन्धान प्रश्नहरु 10

१.६ अध्ययनका परिसिमाहरु 11

परिच्छेद दुई

सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन तथा सैद्धान्तिक खाका १२-१९

२.१ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन 12

२.२ अध्ययनको सैद्धान्तिक खाका 17

२.३ पुनरावलोकनको शैक्षिक उपादेयता 19

परिच्छेद तीन

अध्ययन विधि २०-२३

३.१ अनुसन्धान ढाँचा 20

३.२ अध्ययनको जनसंख्या तथा नमुना छनोट 21

३.३ अध्ययनका साधनको निर्माण 21

३.४. तथ्याङ्कका स्रोतहरू 21

३.५. तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया 22

३.६. तथ्याङ्क व्याख्या विश्लेषण प्रक्रिया 22

परिच्छेद चार

तथ्यांकको व्याख्या र विश्लेषण २३-४४

४.१ विद्यालय व्यवस्थापन समितिको गठन प्रक्रियाले शैक्षिक गुणस्तरमा पारेको प्रभाव 23

४.१.१ विद्यालय व्यवस्थापन समितिको गठनमा छलफल अन्तरक्रिया एवम् अभिभाावक भेलाको अवस्था 27

४.१.२ भौतिक व्यवस्थापनमा सुधार 29

४.१.३ बालबालिकाको सैद्धान्तिक प्रयोगात्मक ज्ञानमा सुधार 31

४.१.४ शैक्षिक उपलब्धिका लागि शिक्षक, विद्यार्थी र प्रशासन बिच सुमधुर सम्बन्ध कायम 32
४.२ विद्यालय व्यवस्थापन समितिको गठन प्रक्रियाले शैक्षिक गुणस्तरमा पारेको प्रभावमा सरोकारवालाहरुको भूमिका 33
४.२.१ शिक्षकको भूमिका 33
४.२.१ अभिभावकको भूमिका 34
४.२.३ शिक्षक प्रतिनिधिको भूमिका
४.२.४ प्रधानाध्यापकको भूमिका 34
४.३ विद्यालय व्यवस्थापन समितिले ल्याएका परिवर्तनहरु 35
४.३.१ शैक्षिक अवस्थामा आएको परिवर्तन 36
४.३.२ भौतिक अवस्थामा आएको परिवर्तन 37
४.४ शैक्षिक गुणस्तरका निम्ति विद्यालय व्यवस्थापन समितिको गठन प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउने उपायहरु 38
४.४.१ प्रभावकारी रुपमा छलफल तथा अन्तरक्रिया हुनु पर्ने 38
४.४.२ सक्षम व्यक्तिलाई प्रथमिकता दिनु पर्ने 39
४.४.३ अभिभावकलाई जनचेतना दिनु पर्ने 39
४.४.४ शिक्षक, कर्मचारी तथा अभिावक बिचमा बिचमा सुमधुर सम्बन्ध 40

परिच्छेद पाँच

निष्कर्ष र सुझाव ४१-४६

५.१ निष्कर्ष ४१

५.२ सुझावहरु ४५

५.२.१ नीति निर्माण तह ४५

५.२.२ कार्यान्वन तह ४६

५.२.३ अनुसन्धान तह ४६

सन्दर्भग्रन्थ सूची

अनुसूचीहरु

तालिका सूची

तालिका १ : श्री आदिकवि भानुभक्त माध्यमिक विद्यालय, नारायणगढको वर्तमान विद्यालय व्यवस्थापन समिति २४

तालिका २ : श्री लक्ष्मी माध्यमिक विद्यालय लंकूको वर्तमान विद्यालय व्यवस्थापन समिति २५

तालिका ३ : श्री कैलाशनगर माध्यमिक विद्यालय लंकूको वर्तमान विद्यालय व्यवस्थापन समिति २६

तालिका ४ : श्री श्रीपुर माध्यमिक विद्यालय लंकूको वर्तमान विद्यालय व्यवस्थापन समिति २७